

Vinko Vodopivec

SISTEM RAZBIRANJA STARIH NAPISOV

Ključne besede

razbiranje, analize, zgodovina, jezikoslovje, izbira jezika, zemljepisna in dinastična imena, klinopisi, hieroglifi, kretska pisava, protoindijska pisava, Linear A, Linear B, Veneti, Slovenci, Etruščani, Reti, Stari Frigi, Stari Trakijci, Messapci

Key words

deciphering, analysis, history, linguistic, chose of language, geographical and dynastic names, cuneiform, hieroglyphs, Cretan writing, Proto- Indian writing, Linear A, Linear B, Veneti, Slovene, Etruscan, Rhaeti, Old Phrygian, Old Thracian, Messapic

Abstract

SYSTEM OF DECIPHERMENT OF OLD INSCRIPTIONS

Deciphering of old inscriptions is clearly divided to substantial fields important to their understanding. Description of single frequency analyses, which are essentially for treating of ancient inscriptions are omitted, while they are well presented in quoted literature. Basic terms for deciphering of ancient inscriptions and for their different characteristics are given. These are first of all different frequency analyses and suitable choose of language of understanding, where known data especially of history and linguistic for deciphering inscription have to be taking into account. At know signs the good knowledge of language and its dialects is enough, but by unknown signs the supporting points such as geographical names, names of known dynasties names of important kings etc are necessary.

Uvod

Veliko jezikoslovcev in ljubiteljev se je na različne načine spoprijelo z razbiranjem raznih skupin starih napisov. Načine razbiranja so največkrat sprti prilagojevali na osnovi že ugotovljenih značilnosti posameznih vrst napisov. Uporabljali so dotedaj znane načine jezikovne analize, marsikdaj pa so ubrali tudi povsem nove poti, ki so jim sicer poredko a vsaj včasih omogočile globlji vpogled v dotedaj nerazumljive napise. O posameznih razbiranjih je veliko literature avtorjev posameznih razbiranj, pa tudi preglednih del, ki povzemajo njihove načine razbiranja in razumevanja. Namen prispevka je osvetliti značilna prizadevanja različnih raziskovalcev pri razbiranju starih napisov in ne navajanje literature, zato podajam le tri pregledna dela, ki zajemajo tajnopisje in razbiranje, predvsem pa različne poti do razumevanja predantičnih napisov v neznanih črkovnih, zlogovnih in sestavljenih znakih in pisavah [1-3]. Pričujoči članek naj pokaže sistematično reševanje prečrkovanja oziroma ugotavljanja uporabljenih glasov, delitev zvezno pisanega besedila in razumevanja različnih skupin predantičnih napisov.

Jezik

Jezik je bistvena lastnost posameznega naroda in njegova prvinska kultura. Vsa kultura se odvija v njem, saj se izmenjave kulturnih dobrin, njihovega uživanja in ocenjevanje ter razmenjav občutij umetnosti, pretežno odvija prav v jeziku. Jezik je lasten posameznemu narodu, ki z lastnimi glasovi izraža svoja videnja, občutja, mišljenja in raznovrstne dejavnosti in vse to ubesedi. Besede imajo zato svoj naravni izvor in jezik kot skup besed, prav tako počiva na svojem naravnem izvoru.

Jezik kot dejavnost

Samo po sebi je razvidno, da je govor dejavnost. V filozofiji so govor delili na: prošnjo, vprašanje, odgovor in ukaz, ki sta se jim kasneje pridružila še izjava in sodba, ki naj bi bila le pojasnjevalna. Govor pa ima tudi druge družbene značilnosti, ki so odvisne od širšega okolja kot so zborovanja, protesti, seje, razprave, sodišča, kjer imajo posamezni govorniki določene naloge, ki jih občinstvo sprejema glede na dogovorjeno vlogo ali glede na vsebino in obliko govora. Študije jezikov opravljamo v jeziku, zato moramo paziti na ustrezne izraze, saj sicer lahko dobimo napačno ali celo vsiljeno predstavo. Avtor opozarja na možnosti neuspeha ali celo na manipulacije; zgreške deli na napačno sklicevanje in napačno izvajanje, čemur sledi napačna uporaba ter zlorabe, ki jih deli na neiskrenosti in nedoslednosti. Tem pa lahko sledijo zavajanja, manipulacije, strahovanja, pritiski, umori in druge oblastne stranpoti, praviloma prisotne v tiranijah [4].

Različnost človeške jezikovne zgradbe in njen vplivu na duhovni razvoj

W. Humboldt je predstavnik nemškega liberalizma – svobodomiselnosti, ki se je pri njegovih naslednikih spremenila v libertinstvo, katerega temeljno počelo in osnovna značilnost je neresnica.

Avtor v svojem temeljnem jezikovnem delu opozarja na možne napačne predstave pri zgodovini, zgradbi, odličnosti in drugih podatkih ali mnenjih o obravnavanih jezikih. Poudarja pomembnost jezika kot temelja omike, saj v jeziku ljudstva izražajo vse, kar je v njem delo posameznika ali naroda kot celote. Jezik je vnanja pojavnost duha naroda in obojega ne moremo nikoli misliti dovolj istovetno. Govor je živ in je v svojem bistvu prehajajoč, saj se stalno spreminja in dopolnjuje. Pisana beseda pa je neke vrste mumija, ki priča o nekem stanju jezika, daje pa možnost daljšega spominjanja in hitrejšega razvoja različnih jezikovnih in drugih kulturnih dejavnosti. Opozarja na okostenelost normiranja jezika, ki večkrat povzroči večjo škodo kot korist [5].

Komentar

Ob dobri razčlenitvi množice jezikov je opazno popolno zamolčanje slovanskih jezikov, ki so osrednje deblo indoevropskih jezikov, kar je še toliko vpadljiveje ob stalnem ponavajanju sanskrta in dejstva, da je ravno slovenščina najbolj podobna sanskrtu tako po izrazju kot po slovnični zgradbi. Zamolčanost je še toliko bolj očitna ob navajanju drugih velikih neindoevropskih, pa tudi manjših značilnih jezikov.

Govor

Govor v ožjem smislu je z besedami izražena misel, volja, namen, prošnja itd. Govor je temeljna značilnost človeškega sporazumevanje, ki ga dopolnjujejo druga za sporazumevanje pomembna sredstva:

- *Okolje* je pomembna sestavina govora, saj v prijetnem okolju poteka sporazumevanje uspešnejše, kar upoštevamo v vsakdanem življenju z urejenim stanovanjem, z okrašeno in prijetno servirano jedilno mizo in morda tudi s prijetno nevsiljivo glasbo. Še posebej je to pomembno pri poslovnih pogovorih, ki se mnogokrat vrše v prijetnem okolju ob dobri hrani in pijači. Tudi shodi in zborovanja morajo biti ustrezno govorno organizirana, sicer izmenjava mnenj ne zajema večine sodelujočih in zato ne daje ustreznih rezultatov.
- *Govorica telesa* je bistvena sestavina prepričljivega govora, saj se govornikovo navdušenje nad vsebino tako najbolje prenaša na poslušalce. Nasprotno pa zapetost, enoličnost ali celo naveličanost odbija sogovornike in poslušalce ter otežkoča sporazumevanje. Govori celotno telo z držo in gibanjem, še posebej pa govore roke in obraz, ki lahko razodeva tudi tisto, kar bi govornik želel prikriti.
- *Govorica predmetov* je različna in mnogokrat dobro znana. Znano je fantovo darovanje jabolk, pa tudi drugih sadežev svoji izvoljenki, ki jih lahko sprejme ali zavrne. Dekleta pa darujejo svojim izvoljencem predvsem rože s svojega vrta. Taka darovanja so pogosto zapisana tudi v knjigah in opisana zlasti v ljudskih pesmih. Vržena rokavica pomeni poziv na besedni ali dejanski dvoboj. Bela zastava pomeni mir ali celo predajo. Zimzelen zataknjen za klobuk je bil znak upornih kmetov. Pri potovanjih so razpoznavni smerokazi v obliki kamnov v vrsti, z vidno postavljeno in v pravo smer naravnano ter dvignjeno preklo itd. Posebno govornico imajo cigani, ki z različnimi vidnimi predmeti drugim posredujejo sporočila o pravih poteh in drugih za njih pomembnih podakih [2:3]. Tudi prosjaki imajo posebne znake, ki tudi drugim sporočajo o gostoljubnosti ali sovražnosti posameznih gospodarjev in drugih zanje pomembnih sporočil [2:99].
- *Govorica rož* je posebno pomembna pri izkazovanju naklonjenosti. Rože imajo značilno barvo in vonj, ki že sama po sebi pričata o namenu darovalca. V različnih kulturnih okoljih pa so razpoznavne prav posebne vloge različnih rož, različnih barv, njihovega števila, oblike šopka itd. Pri nas sta značilna nagelj in rožmarin, v novejšem času pa predvsem vrtnice. Tudi darovanje cvetja je obilno opisano v knjigah in pesmih, še posebej ljudskih. Najbolj razvita govornica rož je na bližnjem vzhodu, kjer so jo v haremih razvili do podrobnosti [2:15].

Beseda in njen izvor

Vsaka beseda ima svoj lasten in značilen pomen, ki je posebnost posameznega jezika in v besednem sestavu glasovno izraža voljo govorca, da drugim posreduje svoje želje, prošnje, navodila, zahteve, ukaze, naklonjenost, nasprotovanje itd.

Vsaka beseda ima praviloma svoj naravni izvor, saj prav gotovo ni nastala z uporabo v nekem, čeprav prastarem jeziku, zato ima večina pomembnejših besed svoj izvor v osnovnem človeškem zaznavanju. Ta je pogojen s tem, kar so ljudje slišali, videli, otipali,

opazovali, razumeli, posvojili in ugotovili. Te zaznave so ubesedili v svojem jeziku in njihova poimenovanja so ustrezala tem zaznavam in spoznanjem.

Številni naravni izvori slovanskih besed so razvidni še danes, čeprav so mnogokrat že preoblikovani, s premeti in preglasi, v tujih jezikih pa tudi z neznačilnimi slovanskimi glasovi. Naravni izvor besed je za različne primere in pomene podan in literaturi [6-9]. Obrazložitev pa je podana tudi za mnoge sedanje romanske in germanske besede, ki imajo v etimoloških slovarjih vprašljiv izvor, pa so razumljive prav z značilnimi naravnimi izvori iz slovanskega izrazja [9].

Še danes imamo značilen izraz ubesediti, kar lahko pomeni z znanimi različnimi besedami pokazati svoje misli, čutenja, dejanja, voljo, prošnjo in podobne namene. Lahko pa pomeni, da svoja notranja spoznanja izrazimo z novo ali s preoblikovano besedo. Prav značilni so otroški izrazi, saj neobremenjeno izražajo otrokovo doživljanje in marsikatero izvirno otroško besedo bi prav lahko sprejeli tudi v knjižni jezik.

Pisava

Pisava je vidni zapis govorne besede. Izražena je na različne bolj ali manj povedne in bolj ali manj določene načine. Skozi zgodovino se pisava spreminja in dopolnjuje ter prehaja od slikovnih zapisov do poenostavljenih oblik, ki že predstavljajo posamezne znake določene vsebine. Ta slikovna in simbolna pisava se preko zlogovnih pomenov razvije do sedanje glasovne oziroma črkovne pisave.

Kakor je govor pomenil bistveni napredek v človeškem napredovanju, saj je omogočil višjo raven človekovega sporazumevanja in ohranjanja že preteklih dogodkov, izkušenj in znanja, saj se je z ustnim izročilom prenašala vednost, je šele pisava podala izjemno orodje za vsestranski razvoj človekovega znanja, mišljenja in delovanja.

Prav pisava je omogočila zapisovanje družbenih pravil, ki niso več veljala samo za določeno pleme, ampak za širšo narodno ali državno tvorbo. Omogočila je upravljanje države, pri organizaciji obrambe, pri pobiranju davkov, pri sporočanju obvestil itd, zato se je razvila predvsem na bližnjem vzhodu starih kraljestev in kultur. Omogočila je tudi pisanje zgodovine, pa tudi svečeniških obrazcev ter zaobljubljenih dejanj in nagrobnih napisov, s katerimi so se poslavljali od pokojnih ali jim želeli ugodno posmrtno življenje.

Bistveni napredek pisave predstavlja tiskana beseda, ki je omogočila po obsegu in ceni široko dostopnost znanja ljudem. Še večjo dostopnost pa nudijo sodobni mediji kot so pisna in oddajna javna glasila ter elektronske povezave od spleta do osebnih sprejemnih in reklamnih točk in naslovov.

Sistemi pisav

Slikovne pisave

Ljudje so že kmalu poskušali svoja videnja, čutenja in razmišljanja izraziti tudi v vidni obliki. Prvi poskusi so slike, ki so se ohranile predvsem v jamah z dokaj stalnimi okoljskimi pogoji. Že prve slike so do neke mere poenostavljene in predstavljajo prve

začetke slikovnih pisav. Te še danes uporabljajo Kitajci in Japonci, čeprav imajo več tisoč sestavljenih znakov, predvsem zaradi ohranjanja narodnega izročila.

Slikovne pisave so povedne, saj tudi v poenostavljenih posameznih pomenih, ki se združujejo v sestavljene slikovne znake kažejo na vsebino, ki je tako razvidna iz posameznega in sestavljenega slikovnega znaka. Tak način pisave je znan po vsem svetu in se je v naravnih kulturah ohranil še v srednji vek. Znane so različne slikovne pisave Indijancev, Eskimov, Indonezijcev, Indijcev itd.

Slikovne znake uporabljamo še danes, zlasti pri zemljevidih, kjer označujemo naselja: mesta, kraje, vasi in posamezne hiše itd, prometnice: ceste, železnice, vzpenjače, mostove, predore itd, kulture: polja, travnike, gozdove, sadovnjake, vinograde itd, objekte: spomenike, cerkve, šole, hotele, turistične točke itd, dejavnosti: toplice, rudnike, tovarne, ladjedelnice itd, višine: izohipse, različne barve nižin, predgorij, sredogorij, visokih gora itd, razne podatke: kote in vrhove z označeno višino, imeni itd [2:95].

Uporabljamo jih tudi pri potrebi večjezičnosti, zlasti na mednarodnih prometnih točkah: cestah, letališčih itd.; pri prometnih in informacijskih znakih, v lekarništvu, medicini ali celo pri navodilih za negovanje in uporabo.

Magična znamenja

Z razvojem rodovnih skupnosti se pojavljajo elite moči, znanja in volje. Za obvladovanje rodovnega okolja so primerne zlasti magijske sposobnosti, ki z dejansko ali navidezno močjo oblikujejo odnose v vsakokratni rodovni skupnosti.

Magiji so svoje znanje skrivali za oblačili, za glasbenimi melodijami, ki so jih izvajali predvsem z bobni, ki imajo zaradi svojih nižjih in ponavljajočih se tonov močan vpliv na podzavestno dojetje. Skrivali pa so se tudi za raznimi simboli tetoviranja, obrednih mask, poslikav, obrednih pripomočkov in raznih stiliziranih slik, totemov, ki jih lahko smatramo za prva lastniška znamenja. Taka znamenja lahko v nekaterih primerih že predstavljajo tudi zlogovna ali črkovna znamenja.

Tudi v Sloveniji so znana lastniška znamenja posameznih hiš in večjih kmetij, saj so se nekatera ohranila do danes.

Simboli

Simboli predstavljajo pomembno slikovno izražanje in so znani od najstarejših časov do današnjih dni. Znano je sončno kolo, ki je pogosto tudi na predantičnih slovanskih napisih. Mnogo je tudi drugih znakov z znanimi pomeni: valovnica, krogi, svastika itd. Nekateri se uporabljajo še danes za nebesna telesa, za zvezdni živalski krog, za kovine in pomembnejše elemente, za lekarniško dejavnost itd [2:82-92].

Simbolna so tudi števila, zlasti 3 – trobožje, 5 – prsti ene roke, 10 prsti obeh rok [10-13].

Posebej izstopa število 7 – čez 7 let vse prav pride, judovski sedmerokraki svečnik – sedem ustvarjenih praduho in božjih lastnosti po katerih je vse ustvarjeno: ljubezen, modrost, volja, red, resnost, potrpežljivost, usmiljenost; prav te lastnosti so v različni meri dane tudi človeku, ki jih po svoji svobodni volji razvija in uporablja v svojo in splošno korist ali zlorablja v svojo in občestveno škodo [14:43-49].

Simboli pa so mnogo širše uporabni.

- Državni: grb, zastava, himna, denar, spoštljivost itd.
- Vladarski: krona, žezlo, meč, obleka, drža, spoštljivost itd.
- Obredni: različna oblačila, posode, drže, spoštljivost itd.
- Svečani: svatovsko oblačilo, nedeljska obleka, darila itd.

Zlogovne pisave

Poenostavljene stopnje slikovne pisave so zlogovni sistemi, ki imajo osnovo v slikovni pisavi, zaradi množice znakov pa njihov praviloma slikovni izvor ni vedno razviden. Zlogovne pisave imajo še vedno okoli sto zlogovnih znakov, ki pa lahko predstavljajo tudi le posamezne črke, predvsem samoglasnike.

Zlogovni sistemi imajo poudarjeno osnovo razumevanja, saj slika neposredno opisuje predmet ali pojav, ki se ga lahko pri poenostavitvah tudi različno tolmači, zlogovni znak pa ima že določeno glasovno vrednost, ki so jo skušali s poenostavljenim njeno slikovnim znakom ustrezno določiti in posredovati.

Črkovne pisave

Splošno uporabna pa je črkovna pisava, ki zahteva le okoli 30 črkovnih znakov, ki pokrijejo vse glavne glasove v posameznih jezikih. Tudi črke imajo praviloma slikovni izvor in največkrat ponazarjajo stilizirano začetno črko besede, ki predstavlja njeno slikovno osnovo.

Različni preglesi posameznih črkovnih znakov praviloma ne spreminjajo pomenov s črkami izraženih besed, kar je razvidno iz predantičnih slovanskih črkovnih zapisov, ki vsebujejo le okoli 20 pomembnih črkovnih znakov, ki morajo pokriti okoli 30 različnih glasov. Dvojne glasove pa je možno pisati v obliki dveh zaporednih črk [10-13, 15-22].

Sestavljene pisave

Sestavljene pisave ne teže k enostavnosti zapisa, ampak k zagonetkam, ki so iz različnih lepotnih, skrivnih ali magičnih potreb urejene tako, da so lahko skup slikovnih, zlogovnih in črkovnih sestavnih delov.

Značilen primer so hieroglifi, ki so jih zaradi estetskih prvin, namesto črkovne pisave uporabljali v pomembnih objektih: svetiščih in grobnicah faraonov. Vsebujejo slikovne, zlogovne in črkovne elemente, ki so med seboj pomešani. Tako napis predstavlja rebus s stiliziranimi predmeti, znaki za soglasnike, ki jim je treba dodajati samoglasnike in znaki za soglasniške skupine. Samoglasnikov praviloma niso pisali in jih je bilo treba vstaviti pri razumevanju napisanega besedila.

Posebne pisave

Rovaš

Rovaš je palica, ki je praviloma služila za zapis števil z urezi, od koledarskih dni do izvršenih storitev ali dolgov. Znan je rek na tvoj rovaš, kar pomeni na tvoj račun. V času konjskih prevozov je delovodja beležil število voženj na dvojnem rovašu tako, da sta imela enak podatek on in prevoznik. Tako so zapisovali gostilničarji zapitek na rovaš in ob odhodu obračunali potrošeno. Rovaš je bilo zelo razširjeno sredstvo za zapisovanje števil, ki je ob dvojnem rovašu pomenil nedvoumno znano število opravljenih storitev.

Vozli

Vozli so bili zelo razširjena vrsta pisave zlasti v srednji in južni Ameriki pa tudi na Kitajskem, predno so izumili slikovno pisavo. Največkrat so pomenili števila in so s tem podobni rovašu, lahko pa imajo tudi sestavljene pomene prav tako kot slikovna pisava [2:24-29]. Tudi na bližnjem vzhodu so se uporabljali, saj je znan Gordijski voz, ki ga je presekala Aleksander Makedonski.

Načini jezikov in pisav

Normirani jeziki

Normirani jeziki imajo predpisano črkovno, to je glasovno, besedno, to je korenko in oblikovno, to je slovnično zgradbo. Praviloma ločujejo besede s presledki ali z različnimi ločili, zato je besedni pomen pisanega sporočila razviden, če le izberemo ustrezen jezik razumevanja.

Razbiranje normiranih jezikov je zato razmeroma preprosto. Ker so besede s presledki podane, je možno analizirati pogostosti dobljenih besed in sestaviti ustrezen slovar, ki omogoča branje in razumevanje tako pisanih besedil. Tudi končnice so normirane, zato je možno tudi oblikovno primerjanje.

Normirani jeziki z neznano črkovno vrednostjo

Razbiranje normiranih jezikov z neznano črkovno vrednostjo je tudi precej enostavno. Pri črkovnih pisavah so ustrezne analize pogostosti posameznih črkovnih znakov, ki se jih lahko primerja s pogostostmi znakov v smiselnih jezikih razumevanja [23-25].

Vsak jezik ima značilne deleže posameznih črkovnih znakov pa tudi značilne črkovne dvojčke, ki se po pogostosti bistveno razlikujejo in so zato posebno primerni za natančnejšo določitev jezika razumevanja. Značilne so tudi pogostostne črkovne doline in vrhovi, ki pa se jih lahko primerja le pri znanih abecedah. Pri normiranih jezikih je taka primerjava enostavna pri narečjih pa težavna in je treba izsledke vzporejati tudi z drugimi analizami pogostosti.

Upoštevati je treba zgodovinske, arheološke, genetske in jezikovne podatke in pripraviti širšo izbiro možnih jezikov razumevanja. Pogostostna analiza posameznih črkovnih znakov že nakaže ožjo izbiro jezika razumevanja in najverjetnejše glasovne vrednosti pozameznih pogostih črkovnih znakov. Postopna analiza pa praviloma dobro poda tudi glasovne vrednosti ostalih manj pogostih črkovnih znakov.

Zvezno pisana črkovna besedila z znano črkovno vrednostjo

Mnogo predantičnih napisov je pisano z znano črkovno vrednostjo, toda praviloma zvezno in le izjemoma so opazni znaki, ki lahko predstavljajo delitev na besede ali na besedne sklope, večinoma pa le poudarjajo posamezne črkovne znake [10-13, 15-22].

Besede je treba iz zveznega besedila ali iz besednih sklopov šele izluščiti. Če gre za normirani jezik je uporabna tudi oblikovna primerjava, saj so končnice besed normirane. Praviloma pa so taki napisi pisani v narečjih, zato oblikovna metoda ne

daje ustreznih rezultatov. Uporabiti je treba korensko metodo, ki na podlagi postopnih delitev zveznega besedila in dobljenih možnih besed ugotavlja pomen v izbranem jeziku razumevanja.

Za razbiranje takih napisov je najpomembnejše izbrati najustreznejši jezik razumevanja pri čemer je treba upoštevati zgodovinske, arheološke, genetske in jezikovne podatke in pripraviti širšo izbiro možnih jezikov razumevanja. Sledi pogostostna analiza posameznih črk, ki nakaže ožjo izbiro jezikov razumevanja. Tako so podane bistvene osnove za najustreznejši jezik razumevanja in besedna analiza se lahko prične [15].

Analize

Analiza zvezno pisanih črkovnih besedil

Vsak posamezen napis je treba obravnavati postopno z delitvijo zveznega besedila z naslednjo črko. Tako dobimo niz eno, dve, tri in več črkovnih skupin, ki nam ob ustrezni delitvi dajejo znane besede v izbranem jeziku razumevanja, ki je predhodno določljiv z analizo pogostosti posameznih črkovnih znakov oziroma glasov.

Ko je posamezen napis deljen na besede znanega pomena se dobljene besede primerja z besedami iz drugih napisov. Tako se postopno večja izbor razumljivih besed, kar lahko izdatno olajša razbiranje naslednjih napisov iste jezikovne skupine.

Pri delitvi na besede nam zato izdatno pomagajo že znane daljše in zanesljive besede, pa tudi imena božanstev. V pomoč pa so tudi govorno nezdružljive soglasniške skupine, ki jih je treba deliti na besede ali okrajšave znanih pomenov [10-13, 15-22].

Izbira jezika razumevanja

Izbira jezika razumevanja temelji na strokovnosti razbiralcev, saj je treba upoštevati zgodovinske, arheološke, genetske in jezikovne podatke in pripraviti širšo izbiro možnih jezikov razumevanja. Postopna analiza uporabe posameznih črk in skupin črk dajeta začetno ožjo izbiro jezika razumevanja.

Sledi postopna delitev zveznih besedil na besede znanega pomena in razumevanje obravnavanih napisov v izbranih jezikih razumevanja. Če rezultati razbiranja potrjujejo razumevanje v izbranem jeziku je obravnava zanesljiva. Ako pa rezultati razumevanja niso zadostni je treba preveriti doslednost dosedanjega dela. Če kljub preverbi doslednosti rezultati ne potrjujejo razumevanja v izbranem jeziku je treba na istih osnovah upoštevati širši izbor in izbrati ustežnejši jezik razumevanja in analize pogostosti ponoviti.

Posebno povedne so analize deležev besed z začetno in končno črko, saj besede predstavljajo temelj vsakega jezika. Dobro ujemanje s podpostavljenim jezikom razumevanje potrjuje pravilno izbiro, slabo ujemanje pa izbrani jezik razumevanja zavrača [15].

Potrditev jezika razumevanja

Potrditev izbire jezika razumevanja se doseže s primerjavo različnih razumevanj istega besedila v različnih jezikih razumevanja. Primerjani prevodi morajo biti pripravljeni na istih osnovah, zato mora vsaki dobljeni besedi zveznega besedila ustrezati tudi le

ena beseda v izbranem jeziku razumevanja. Tako se lahko že primerja število besed in povprečna dolžina besed, kot značilnosti izbranega jezika razumevanja.

Najpomembnejša pa je primerjava v posameznih prevodih prepoznanih črk in prepoznanih besed. Če bi razbiranje poskušala razvozlati ustrezna skupina, bi taka primerjava različnih jezikov razumevanja zelo hitro in najbolje odgovorila na bistveno vprašanje razbiranja; podala bi najustreznejšo izbiro jezika razumevanja [15].

Značilni primeri

Predantični slovanski napisi

Slovani in slovanski je poimenovanje izumljeno v 19. stoletju, zato ga je treba ustrezno opredeliti. Predstavlja skupnost satemskih narodov in jezikov, ki se v predantični, antični in novejši dobi niso nikoli tako imenovali. Predstavlja torej sestav ljudstev in jezikov, ki so se tekom časa in območno različno imenovali.

Predantični slovanski napisi so pisani v znanih črkovnih znakih, saj je večina črk bistveno podobna črkam sedanje latinice, ki je le polepšala že znane črkovne znake. Zahodnoevropski jezikoslovci so obravnavali večje število venetskih, retijskih, galskih mesapskih in starofrigijskih napisov in jih dokaj ustrezno prečrkovali. Pri izbiri jezika niso upoštevali zgodovinskih, arheoloških in jezikovnih podatkov, kar kaže na njihovo nestrokovnost, saj sta na venetskih ozemljih izpričana le dva starodavna jezika slovenščina in latinščina [26-32].

Pri razbiranju upoštevajo latinščino kot jezik razumevanja, kar pa jim ni dalo ustreznih rezultatov, saj napisov ne razumejo. V njih berejo le poljubna imena in ugotavljajo, da gre predvsem za zaobljubne napise, pa vendar v nobenem napisu niso uspeli pokazati vsebine zaobljube [33-37].

Kljub popolnemu neuspehu niso naredili ustreznih analiz izbire najustreznejšega jezika razumevanja, zato je njihovo delo razbiranja šele začeto, ga pa iz neznanih razlogov ne nadaljujejo z ustreznimi postopki primerjalnega jezikoslovja [15, 38].

Ustrezna je izbira jezika razumevanja – slovenščine, ki je izpričana na območjih najdenih venetskih in retijskih napisov in je najbolje ohranila predantične značilnosti slovanskega govora. Prav slovenščina z najbolj razvejanim narečnim izražanjem omogoča ustrezno obdelavo in razumevanje, saj se najbolje prilagaja navedenim predantičnim napisom. Pokazalo se je, da so napisi pisani v tedanjih narečjih, zato oblikoslovna primerjava ni ustrezna in je treba uporabiti korensko osnovo razumevanja, ki je dala zelo dobre rezultate, saj so vsi obravnavani napisi dovolj dobro razumljivi.

Slovenska narečja so s svojo raznolikostjo ustrezno orodje, saj omogočajo dobro razumevanje tudi pri narečno okrajšanih besedah predantičnih napisov. Na osnovi razumevanj so sestavljeni besednjaki obravnavanih napisov, kar je omogočilo tudi analizo narečnosti, ki je v teh jezikih prevladujoča [38].

Pri razbiranju predantičnih slovanskih napisov se je pokazalo, da ni dovolj le jezikovno znanje, ampak predvsem poštenost in širši pogled, ki presega splošno sprejete teorije, ki niso skladne z zgodovinskimi, jezikovnimi in drugimi dokazi. Šele širša izbira jezika je

pokazala neustreznost dosedanjih poskusov zahodnoevropskih jezikoslovcev, saj latinščina ni prestala analiz pogostosti posameznih jezikovnih značilnosti [15, 38].

Linear B

Zlogovna pisava Linear B ima okoli 90 zlogovnih znakov in je zahtevala ustrezno analizo pogostosti. Popisane glinaste tablice najdene v zelo velikem številu so imele vsaj delno normirane zapise, saj so mnoge predstavljale davčne obveznosti in so imele zelo podobne vsebine, zato je bila analiza pogostosti možna, kljub neznanim glasovnim vrednostim posameznih zlogov.

Opazno je bilo tudi pregibanje nekaterih besed s končnicami, ki pa ni bistveno pripomoglo k razbiranju, je pa pokazalo pot v sistemsko obravnavo zlogovnih znakov. Temelj je predstavljala tabela, kjer so bili po stolpcih razporejeni znaki za samoglasnike, ki imajo nekajkrat večjo pogostost kot soglasniki, ki so bili razporejeni v vrstice.

B. Ventris je tako dobil $5 \times 15 = 75$ polj za zlogovne znake in za 20 črk – 5 samoglasnikov in 15 soglasnikov, torej prav toliko, kot so črkovnih znakov običajno uporabljali pri predantičnih slovanskih črkovnih napisih. V posamezna polja je vstavljaj različna dvomestna števila, ki so predstavljala ustrezne kombinacije. Nekateri samoglasniki in nekateri soglasniki so bili očitno številnejši in zato dobra osnova za razbiranje.

Ko je imel dovolj dobro pokrito mrežo je vstavljaj za posamezne zlogovne znake dvočrkovne glasove in tako z znanimi imeni grških pristanišč počasi razvozlaval glasovno vrednost posameznih znakov. Tako je počasi dopolnjeval pokritost posameznih zlogovnih znakov z njihovo najverjetnejšo glasovno vrednostjo [1, 2:22-23, 3:B328-333, 39-40].

Ventrisovo razbiranje je temeljilo na analizah pogostosti. Najprej je glede bistveno različne pogostosti soglasnikov in samoglasnikov sestavil ustrezno mrežo in vanjo vpisoval pogostost posameznih znakov. Na tej osnovi je za najpogostejše znake vstavljaj posamezne črkovne pomene, ki so se ujemali z znanimi imeni pomembnejših grških pristanišč, ki so se ohranila še od staroselcev. Tako je lahko postopoma določil ustrezno glasovno vrednost posameznih zlogovnih znakov.

Linear A

Zlogovna pisava Linear A še ni razvozлана, je pa verjetnost, da posamezni podobni znaki predstavljajo podobne glasovne vrednosti kot v pisavi Linear B [3:B326-328, 39-40]. Pri takem sklepanju je treba opozoriti, da so pri pisavi Linear B dokaj zanesljive glasovne vrednosti dobljene na osnovi znanih ohranjenih imen pomembnih pristanišč, ostali znaki pa imajo manjšo zanesljivost, saj so vezani na razumevanje posameznih napisov, ki pa je lahko tudi drugačno.

Obravnave razbiranja pisave Linear A so pokazale tudi drugačno možno izbiro jezika razumevanja in to na slovanskih osnovah. Razumevanje na slovanskih osnovah omogoča napis na pečatnem zlatem prstanu iz Mavro Spelio na Kreti [41]. Razbiranje izbrane glinaste ploščice HT 13 s Krete je tudi dalo ustrezno razumevanje v slovanskih jezikih [42]. Tu čaka jezikoslovce še zahtevno delo izbire najustreznejšega jezika razumevanja in razbiranje vsebine napisov v zlogovni pisavi Linear A [43].

Klinopis

Klinopis je vrsta pisave, ki so jo razvili **Sumerci** in dopolnili **Akadci** v Mezopotamiji pred približno 5.300 leti, saj so znaki in slike dobivali vedno bolj poenostavljeno obliko. Za zapis so uporabljali trstene paličice s klinasto konico, s katerimi so v vlažne glinaste ploščice vrezovali znake. Klinopis je bil prilagodljiv, da so ga lahko uporabljali za različne jezike. V začetku je bilo okoli dva tisoč klinastih znamenj, pozneje pa so jih skrčili na kakih osemsto, vendar so jih le dvesto do tristo stalno uporabljali. Pri pisanju so sčasoma iz stolpcev prišli na vrstice od leve proti desni. Klinopis je najstarejša zlogovna pisava. Ime klinopis izhaja iz podobe pismenk, ki so bile klinaste oblike. Ogromno klinopisnih ploščic so našli v mestu Ninive. Veliko jih še danes razbirajo [44].

Klinopis je uporabljalo kar 14 znanih narodov: Sumerci, Babilonci, Elamiti, Hetiti, Kasiti, Asirci, Akadijci, Amoričani, Mitanci, Urartejci, Kapadokijci, Ugoričani, Perzijci, Armenci in verjetno še drugi narodi, zato ga lahko smatramo za prvo mednarodno pisavo. Ohranjene so še starejše glinaste ploščice s slikovno pisavo, in z mešano, prehodno pisavo, ki prehaja od slikovne v klinopisno pisavo. Znani obseg klinopisnih dokumentov je zelo velik in vsestransko pomemben, saj poleg verskih in obrednih, astroloških in mističnih del zajema tudi zgodovinske, pravne, zakonodajne, ekonomske, politične, slovnične, filozofske, diplomatske in druge vsebine na primer račune, dobavnice, dopise, ukaze itd [2:137, 3:A71-117, 3:B40-83].

Hamurabijev zakonik iz Mezopotamije – Babilonije iz 18. stol. pr. Kr. je z 282 člani ena prvih zbirk zakonov. V klinopisu ga je dal zapisati kralj Hamurabi 1792-1750 pr. Kr. in je najpomembnejši pravni spomenik v taki obliki. Ohranjen je na skoraj tri metre visoki dioritni steli, ki so jo našli v jugozahodni Perziji, kamor so jo kot vojni plen odpeljali Elamci. Sedaj je v pariškem Louvru [45].

Evropski popotniki po Perziji so od 17. stoletja poročali, da je tam povsod najti staroperzijske zapise. Pisavo na njih je Nemec **Engelbert Kämpfer** leta 1700 poimenoval klinopis. V 18. stoletju so odkrili številne nove zapise, pomembni pa so bili predvsem tisti, ki jih je nemški popotnik **Carsten Niebuhr** prekopiral v staroperzijski prestolnici Perzepolisu. Strokovnjaki so na njih odkrili tri različne pisave: preprosti tip z okrog štiridesetimi znaki in še dva z občutno več znaki. Prva pisava je bila podobna naši, za drugi dve pa so domnevali, da sta zlogovni ali besedni. Na podlagi domneve, da je na napisih enako besedilo v treh jezikih in da so pripadali ahemenidskim kraljem, so skleпали, da je bilo prvo besedilo v staroperzijsčini, ki naj bi bila tesno povezana z avestijščino in sanskrtom. Razporeditev napisanih sekvenc v skupke je poleg tega olajšalo spoznanje, da je bila za ločnico med besedami uporabljena poševna zagozda.

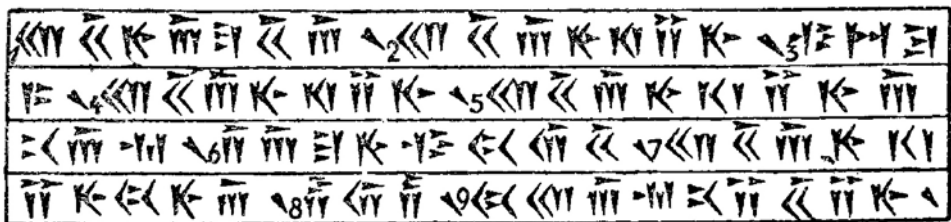
Nemški jezikoslovec **Georg Friedrich Grotefend** je v 4. septembra 1802 objavljeni razpravi domneval, da so bili v uvodnih vrsticah besedila najverjetneje zapisani ime, naslov in vladarjeva genealogija, vzorec, po katerem so bili znani tudi poznejši iranski zapisi v prilagojenem aramejskem črkopisu. Sčasoma je lahko prebral več dolgih imen in določil številne glasove. Grotefendova začetna spoznanja so pozneje razširili številni jezikoslovci. Sčasoma so se lotili še drugega črkopisa s trijezičnih tabel z več kot stotimi znaki, ki so najverjetneje označevali zloge. S primerjavo glasovnih poudarkov staroperzijskih imen

s posameznimi deli so določili pomen številnih znakov in delno dobili vpogled v jezik, za katerega se je izkazalo, da je nova elamitščina [46].

Pietro della Valla je leta 1621 ugotovil, da se klinopisne tablice berejo od leve proti desni. Leta 1788 je Carsten Neibur ugotovil, da gre za tri različne pisave od katerih ima najenostavnejša le 42 znakov. Le 10 let kasneje je Tyschen ugotovil, da poševni klin predstavlja sedanjí znak piko. Končno je **Georg Friedrich Grotefend** v 4. septembra 1802 objavljeni razpravi predstavil svoje ugotovitve: Tri različne pisave predstavljajo tri različne jezike; prva pisava je črkovna, saj obsega le okoli 40 znakov. Obravnaval je dva pomembna napisa, ki sta prikazana na sliki 1 in sliki 2.

Slika 1: Klinopisna poščica 1 [2:145]

Slika 2: Klinopisna poščica 2 [2:145]

Opazil je, da se znaki 2, 4, 5 in 6 prvega napisa ponove na spodnjem napisu kot znaki 2, 4, 5 in 7. Začetni znaki pa so različni in predstavljajo ime vladarja, toda prvi znak se v spodnjem pojavi kot znak 6 in predstavlja očeta, zato 8. znak predstavlja besedo sin. Sedaj je imel imena očeta, sina in vnuka in to se je ujemalo s Hyspadesom, Darijem in Kserksom, Tako je dobil glasovno vrednost za 13 črkovnih znakov. Tako so se ta srečna in svobodna razmišljanja ujela z znanimi imeni in predstavljala prvo preokretnico dosedanjega tavanja u mraku k stvarnemu razbiranju najenostavnejše klinopisne pisave. Leta 1836 sta skoraj istočasno Lassen in Barnouf objavila točen prevod teh napisov, ki je prikazan na sliki 3.

V prevodu, kjer posamezne besede ustrezajo s števeli označenim skupinam črk, se napisa glasita:

Darij, veliki kralj, kralj kraljev, kralj ozemelj, Hystasposov sin Ahemenid, ki je zgradil (to) palačo.

Kserks, veliki kralj, kralj kraljev, kralja darija sin, Ahemenid. [2]

Gornji natpis

1) D.A.Ra.Ja.Va.U.Š. 2) H.Š.A.Ja.TH.I.Ja.
 3) Va.Za.R.Ka. 4) H.Š.A.Ja.TH.I.Ja 5) H.Š.A.
 Ja.TH.I.J.A.N.A.M. 6) H.Š.A.Ja.TH.I.Ja.
 7) Da.H.J.U.N.A.M. 8) V.I.Š.T.A.S.Pa.H.J.
 A. 9) P.U.TRa. 10) Ha.H.A.Ma.N.I.Š.I.Ja. 11) H.
 Ja. 12) I.Ma.M. 13) Ta.Ca.Ra.M. 14) A.K.U.Na.U.Š.

Donji natpis

1) H.Š.a.J.A.R.Š.A. 2) H.Š.A.Ja.TH.I.Ja. 3) Va.Za.R.
 Ka. 4) H.Š.A.Ja.TH.I.Ja. 5) H.Š.A.Ja.Th.I.J.A.
 N.A.M. 6) D.A.Ra.Ja.Va.Ha.U.Š. 7) H.Š.A.Ja.TH.
 I.Ja.H.J.A. 8) P.U.TRa. 9) Ha.H.A.Ma.N.I.Š.I.J.

Slika 3: Prečrkovanje obeh klinopisov [2;148]

Značilnost navedenega razbiranja klinopisa je skup proste domišljije, stvarnih značilnosti zapisa z ugotovljenim ponavljanjem in s srečnim dejstvom ujemanja z znanimi dinastičnimi imeni. Grotefend je bil filolog in ni bil obremenjen z jezikovnimi pravili in to mu je omogočilo uporabo običajnih postopkov razbiranja od analize do predvidevanj možnih pomenov in glasovnih vrednosti črkovnih znakov. Sam je poudaril, da razbiranja ne smemo enačiti z vsebinsko razlago.

Češki arheolog in jezikoslovec **Bedrich Hrozný** je razvozal hetitski klinopis, v katerem so bila napisana besedila iz arhiva hetitske prestolnice Hatuše, in s tem zgodovinarjem omogočil vpogled v antično zgodovino bližnjega vzhoda. Na dunajski univerzi je študiral akadščino, aramejščino, etiopščino, sumerščino in sanskrt ter klinopisne pisave iz Male Azije, Mezopotamije in Perzije, na Humboldtovi univerzi v Berlinu pa orientalistiko. Pozneje je bil profesor na dunajski univerzi in na Karlovi univerzi v Pragi. Med proučevanjem 25.000 klinopisnih tablic iz hetitskih kraljevih arhivov, ki jih je nemška arheološka odprava leta 1906 odkrila v starodavni prestolnici Hetitov Hatuši blizu današnjega turškega mesta Boğazköy, je potrdil teorijo, ki jo je leta 1902 postavil norveški raziskovalec J. A. Knudtzon, da hetitščina pripada indoevropski jezikovni družini in je sorodna iranskim, italiskim, keltskim, germanskim in slovanskim jezikom. Leta 1915 je svoje izsledke objavil v razpravi Jezik Hetitov, ki pa jo je večina znanstvene srenje zavrnila. Svoje trditve je zato podkrepil s prevodi številnih dokumentov, med katerimi je bil tudi hetitski pravni zakonik, in jih leta 1919 objavil v zbirki Hetitska klinopisna besedila iz Boğazköya.

Bedrich Hrozný je poskušal razrešiti tudi kretske pisave in je opozoril, da dosedanja razumevanja niso dala ustreznih rezultatov predvsem zaradi vnaprejšnje odločitve, da gre za grško pisavi in grški jezik. Vendar tudi njegova razmišljanja in razumevanja, ki jih

je vezal na protoindijsko pisavo iz mesta Mohenjo Daro nimajo ustrezne potrditve, saj gre za neznano pisavo in neznan jezik, zato je treba nadaljnih proučevanj, ki bi potrdila njegova predvidevanja tako o kretske kot o protoindijski pisavi [2:163-171]. Kretska pisava naj bi bila tudi izvor feničanske pisave, saj kar 20 od 22 znakov feničanske pisave izvira iz kretske pisave [2:193-207].

Vprašljivost grščine kot jezika razumevanja

V izvorniku Homejevih pesnitev je mnogo slovanskega izrazja, kar dodatno odpira izbiro jezika razumevanja predgrških napisov na tem območju, saj se predantična grščina precej razlikuje od klasične, še bolj pa od današnje grščine [9].

Pregledne knjige o pisavah in njihovem razbiranju ne vsebujejo novejšega dognanja o vinčanki pisavi, kot prvi črkovni pisavi [47], niti kanaanskega napisa iz Tell el-Dab'e, ki je pisan v venetski pisavi, čeprav se navajajo tamkajšnja izkopavanja, saj so tam našli tudi mnogo klinopisnih ploščic. [7]. Oboje močno prednjači pred grško pisavo!

V literaturi 3 je posebno poglavje, ki navaja začetke evropskega pismenstva na Balkanu in z največ znaki navaja Vinčo v Srbiji in Tordos v Romuniji nasproti Vinče, ki pa je bolj oddaljen od Donave [3:A31-44]. Žal v pregledu pisav ta bistveno stareja pisava od feničanske ni zajeta in se še vedno prikazuje napačen izvor črkovnih pisav.

Hieroglifi

Časovni prikaz pisave s hieroglifi je dobro podan z egiptovskimi dinastijami, ki segajo od predzgodovinskih časov 5. tisočletja pr. Kr. do Makedonske dinastije v 4. stol. pr. Kr. in je podan na sliki 4.

Razbiranje hieroglifov bi bilo še bistveno težje, saj gre za sestav slikovne, zlogovne in črkovne pisave. Na srečo je bil najden kamen iz Rozete, ki je imel tri napise enake vsebine. Grškega, ki je bil takoj razumljiv, hieroglifnega, ki ga je po primerjavah z grškim napisom in z znanjem koptskega jezika razbral J. F. Champollion, ni pa razbral demotskega – ljudskega napisa, ki še čaka na razbiranje raziskovalcev [48]. Delno razbiranje nudijo makedonski raziskovalci, ki so uspeli razbrati nekatere dela napisa [49]. Tudi oni so uporabili analizo pogostosti in so posamezne znake razvrstili v ustrezne preglednice.

Champollion je imel tri za razbiranje pomembne osnove: znanje koptskega jezika, ki je izumrl v 11. stoletju, a se je ohranil v liturgiji krščansko-koptske cerkve, enako znano grško vsebino na kamnu iz Rozete ter pomembne dele hieroglifnega besedila, ki so bili v ovojnicah in so pomenile imena znanih osebnosti iz egiptovske zgodovine, predvsem imena faraonov [1, 2:29, 3:A121-153, 3:B84-158]. Brez teh osnovnih in neodvisnih podatkov bi bili hieroglifi verjetno še danes zaprta knjiga.

Napis iz Rozete je iz časa makedonskega faraona Ptolemaja, ki je po smrti Aleksandra Velikega vladal v Egiptu, in je pisan v tedanjem koptskem jeziku, zato je bilo razbiranje z znanjem tega jezika toliko lažje. Starejši hieroglifi pa so pisani v tedanjih jezikih, ki so se s starostjo spreminjali. Tako ostane za raziskovalce še ugotavljanje najustreznjšega jezika razumevanja starejših egipčanskih zapisov v hieroglifih v različnih časovnih obdobjih in prav slovanske osnove nudijo dobre možnosti razumevanja [50].

Die Dynastien und wichtigsten Herrscher Ägyptens

VORGESCHICHTLICHE ZEIT Neolithische Zeit 5500-3150 v. Chr. Badari Naqada I (Amratian) Naqada II (Gerzean) Dynastie „0“ 3150-3050 v. Chr. U-j Iri-Hor Ka/Sechen Skorpion	6. Dynastie 2374-2191 v. Chr. Teti Userkare Pepi I. Merenre I. Pepi II. Merenre II. Königin Nitokris	19. Dynastie 1315-1201 v. Chr. Ramses I. Sethos I. Ramses II. Merenptah Amenmesse Sethos II. Siptah Tausret	25. Dynastie 755-656 v. Chr. Kashta Pije Schabaka Schebitko Taharqa Tanutamun	
	ERSTE ZWISCHENZEIT	20. Dynastie 1200-1081 v. Chr. Sethnacht Ramses III. Ramses IV. Ramses V. Ramses VI. Ramses VII. Ramses VIII. Ramses IX. Ramses X. Ramses XI.	26. Dynastie 664-525 v. Chr. Psammetich I. Necho II. Psammetich II. Apries Amasis Psammetich III.	
FRÜHZEIT 1. Dynastie 3050-2850 v. Chr. Narmer Aha Djer Den 2. Dynastie 2850-2687 v. Chr. Peribsen	7. bis frühe 11. Dynastie 2190-2061 v. Chr.			
	MITTLERES REICH	Späte 11. Dynastie 2061-1991 v. Chr. Mentuhotep II. (Neb-hepet-re) Mentuhotep III. Mentuhotep IV.	27. Dynastie 525-405 v. Chr. Kambyzes Darius I. Xerxes I. Artaxerxes Darius II.	
ALTES REICH 3. Dynastie 2687-2649 v. Chr. Sanacht Djoser Nebka Sechemchet Chaba Neferkare Huni 4. Dynastie 2649-2513 v. Chr. Snofru Cheops Djedefre Chephren Mykerinos Schepseskaf	12. Dynastie 1991-1786 v. Chr. Amenemhet I. Sesostis I. Amenemhet II. Sesostis II. Sesostis III. Amenemhet III. Amenemhet IV. Sebeknefru	DRITTE ZWISCHENZEIT		
	13. u. 14. Dynastie 1786-1665 v. Chr.	21. Dynastie 1081-931 v. Chr. Smendes Psennes I. Amenemnisu Amenemope 1000-990 v. Chr. Osochor Siamun Psennes II.	28. Dynastie Amyrtaios 405-399 v. Chr.	29. Dynastie 399-380 v. Chr. Nephertes I. Psammuthis Hakoris Nephertes II.
5. Dynastie 2513-2374 v. Chr. Userkaf Sahure Neferirkare Kakai Schepseskare Neferefre Niuserre Ani Menkauhor Djedkare Isesi Unas	ZWEITE ZWISCHENZEIT	22. Dynastie 931-725 v. Chr. Scheschonk Osorkon I. Takelot I. Osorkon II. Takelot II. Scheschonk III. Pemu Scheschonk IV.	30. Dynastie 380-343 v. Chr. Nektanebis Teos Nektanebos	
	NEUES REICH	15./16. Dynastie (Hyksosherrschaft) bis 17. Dynastie 1664-1569 v. Chr.	31. Dynastie 343-333 v. Chr. Artaxerxes III. Arses Darius III. Chabbasch	
		18. Dynastie 1569-1315 v. Chr. Ahmose Amenophis I. Thutmosis I. Thutmosis II. Thutmosis III. Hatschepsut Amenophis II. Amenophis IV./Echnaton Semenchkare Tutanchamun Eje Haremhab	GRIECHISCH-RÖMISCHE ZEIT	
		23. Dynastie 813-711 v. Chr. Petubastis Osorkon III. Takelot III. Osorkon IV.	Makedonische Dynastie 332-305 v. Chr. Ptolemäerzeit 305-31 v. Chr. Römische Zeit 30 v. Chr. - 337 n. Chr.	
		SPÄTZEIT		
		24. Dynastie 724-711 v. Chr. Tefnacht Bokchoris		

Slika 4: Egiptovske dinastije [3:A121]

Starejši hieroglifi so pretežno slikovni mlajši pa kombinirani. Slikovni prikaz posameznih hieroglifov in njihovih pomenov je podan na sliki 5 [2].

Mlajši hieroglifi, ki imajo enočrkovne znake za samoglasnike in dvočrkovne znake za soglasnike, so predstavljeni na sliki 6.

 <i>zvati</i>	 <i>ići, hodati</i>	 <i>poplava</i>	 <i>zlaro</i>
 <i>visok</i>	 <i>goveda</i>	 <i>biljka</i>	 <i>vrjednost</i>
 <i>stas</i>	 <i>bog Anubis</i>	 <i>zeleno</i>	 <i>vreća</i>
 <i>velik</i>	 <i>bog Seth</i>	 <i>bijelo</i>	 <i>vezati</i>
 <i>star</i>	 <i>vrat</i>	 <i>noć</i>	 <i>rasti</i>
 <i>radinost</i>	 <i>služba</i>	 <i>zrake</i>	 <i>zašlita</i>
 <i>graditi</i>	 <i>kraj</i>	 <i>mjesec</i>	 <i>namotati</i>
 <i>dijete</i>	 <i>strijeljati</i>	 <i>puštnja</i>	 <i>slaviti</i>
 <i>neprijatelj</i>	 <i>nasljedstvo</i>	 <i>horizont</i>	 <i>sprijeda</i>
 <i>vojnik</i>	 <i>soko</i>	 <i>prašina</i>	 <i>ujediniti</i>
 <i>jesti, misliti govoriti</i>	 <i>bog kralj</i>	 <i>voda</i>	 <i>posude</i>
 <i>opteretiti</i>	 <i>božica Mut</i>	 <i>grad</i>	 <i>mijeko</i>
 <i>veliki broj</i>	 <i>naći</i>	 <i>kuće</i>	 <i>donijeti</i>
 <i>pokajnik</i>	 <i>bog Thoth</i>	 <i>palače</i>	 <i>srce</i>
 <i>nadzirati, čuvati</i>	 <i>duša</i>	 <i>razarati</i>	 <i>svećenik</i>
 <i>pasiti</i>	 <i>sirah</i>	 <i>lađe</i>	 <i>daleko</i>
 <i>žena</i>	 <i>letjeti</i>	 <i>vožnje uz rijeku</i>	 <i>vatra</i>
 <i>ljudi</i>	 <i>mного</i>	 <i>vjetar, dah</i>	 <i>prijestolje</i>
 <i>Re-bog sunca</i>	 <i>crv</i>	 <i>primiti</i>	 <i>svetkovina</i>
 <i>glava</i>	 <i>kralj Donjeg Egipta</i>	 <i>krevet</i>	 <i>pšenica</i>
 <i>vidjeti</i>	 <i>kralj Gornjeg Egipta</i>	 <i>kruna</i>	 <i>bakar</i>
 <i>plakati</i>	 <i>kukac</i>	 <i>haljine</i>	 <i>kruh</i>
 <i>vesati</i>	 <i>stablo</i>	 <i>živjeti</i>	 <i>pisati</i>
 <i>boriti se</i>	 <i>drvo</i>	 <i>tijelo</i>	 <i>dijeliti</i>
 <i>ruka</i>	 <i>Gornji Egipt</i>	 <i>ljubiti</i>	 <i>apstraktno</i>

Slika 5: Piktogrami razliĉnih predmeta i pojmova [2:177]

EINKONSONANTENZEICHEN

(Hinweise zur konventionellen Aussprache in Klammern)

	3	(wie a, semitisches <i>Aleph</i>)		h	(wie in „ach“)
	i	(wie i, semitisches <i>Jod</i>)		h	(wie in „ich“)
	y	(wie i)		s	(stimmhaftes s)
	'	(wie a, semitisches <i>Ajin</i>)		s	(wie in „schön“)
	w	(wie u)		k, q	(semitisches <i>Kaf</i>)
	b			k	
	p			g	
	f			t	
	m			t	(wie in „deutsch“)
	n			d	
	r			d	(stimmhaft wie in „Dschungel“)
	h				
	h	(emphatisches h)			

ZWEIKONSONANTENZEICHEN

	3w		p3		h3		st
	3b, mr		pr		hm		s3
	iw		ph		hn		sw
	im, gs		m3		hr		sn
	im		mi		hs		ss
	in		mn		hd		sd
	ir		mr		h3		ks
	is		mr		h'		kd
	i3		mh		h'		k3
	w3		ms		h3		km
	w'		mt		hn		gm
	wp		nw		hn		t3
	wn		nw		hr		ti
	wn		nb		s3		tm
	wr		nm		sw		t3
	wd		ns		sn		d3
	b3		nd		sk, w3h		dw
	bh, hw		rw		dr		

Slika 6: Eno in dvečrkovni hieroglifni znaki [3:A151]

Zaključek

Za razbiranje starih napisov so potrebne postopne analize pogostosti, ki lahko določijo ustrezne glasovne vrednosti posameznih črkovnih znakov. Za ugotavljanje glasovnih vrednosti zlogovnih znakov pa so nujne oporne točke znanih zemljepisnih imen, ki so se mnoga ohranila še iz dobe poselitve, saj so najpomembnejše zemljepisne značilnosti poimenovali staroselci. Oporne točke so tudi dinastična imena in imena znanih zgodovinskih osebnosti, ki so lahko celo oblikovno ali drugače poudarjena. Če takih imenskih osnov ni, pa bi bile potrebne zahtevnejše mrežne analize, ki bi ob velikem številu po vsebini podobnih napisov lahko podale tudi glasovne vrednosti zlogovnih znakov.

Na osnovi znanih glasovnih vrednosti je že možno jezikovno razbiranje ob ustrezni izbiri jezika. Jezik razumevanja se okvirno določi s pogostostjo posameznih glasov z upoštevanjem znanih zgodovinskih, arheoloških in jezikovnih podatkov in preverja z ustrežno razumljivostjo znanih besed iz podobnih napisov.

Starejši napisi so praviloma pisani v tedanjih narečjih, saj so normirani jeziki večinoma mlajši, zato oblikoslovni načini primerjanja niso vedno uspešni, medtem ko korenski način razbiranja išče znane besede in daje zanesljivejše rezultate. Šele znane besede omogočajo oblikoslovne analize primerjalnega jezikoslovja, ugotavljanje stopnje narečnosti in določitev jezikovnih sprememb glede na izbrani jezik razumevanja.

Najboljši rezultat pri izbiri jezika razumevanja pa podaja primerjava razbiranj istega napisa v različnih jezikih, saj se s številom prepoznanih črkovnih ali zlogovnih znakov in prepoznanih besed v različnih jezikih najbolje določi najustreznejši jezik razumevanja.

Če rezultat razbiranja kljub ustreznemu delu ni zadovoljiv, je treba na osnovi znanih jezikovnih značilnosti razširiti začetno izbiro jezika razumevanja. Na taki širši osnovi je treba ponoviti, tako analize za določitev najustreznejšega jezika razumevanja, kot primerjalno razumevanje v različnih jezikih.

Literatura

1. S. Singh, *Knjiga šifer, Umetnost šifriranja od starega Egipta do kvantne kriptografije*, prevedel J. Plešej, Učila International, Tržič **2006**.
2. Z. Kulundžić, *Historija pisama, materijala i instrumenata za pisanje*, Školska knjiga, Zagreb **1951**.
3. W. Seipel, *Der Turmbau zu Babel, Ursprung und Vielhaft von Sprache und Schrift, Band II – Sprache, Band III A – Schrift, Band III B – Schrift*, Kunsthistorisches Museum, Wien, Graz **2003**.
4. N. Mišković, *Jezik kot dejavnost*, John Langshaw Austin, Zbirka Analecta, DDU Univerzum, Ljubljana **1983**.
5. W. Humbold, *Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, Berlin **1883** / *O različnosti človeške jezikovne zgradbe in njenem vplivu na duhovni razvoj človeškega rodu*, prevedla Samo Krušič in Alfred Leskovec, Nova revija, Ljubljana **2006**.
6. L. Sever, *Iskal sem prednamce*, Dokazi o starožitnosti Slovencev na Dolenjskem zahodu, L. Sever, Turjak **2003**, 17.
7. V. Vodopivec, *Staroegiptovski napis Tell el Dab'a*, Starejša slovenska etnogeneza, Jutro, Ljubljana **2010**, 382-391.

8. B. Petrič, *Koren gor in njegovi siminimi v alpskem svetu*, Zbornik sedme mednarodne konference, Izvor Evropejcev, Ljubljana, Jutro **2010**, 185-193.
9. O. Belchevsky, *The Principles of Conceptual Linguistics and its Nature-Based Evolution*, Proceedings of the Eight International Topical Conference, Jutro, Ljubljana **2010**, 7-28.
10. V. Vodopivec, *Nabor venetskih napisov, delitev, prevod in slovar*, Zbornik četrte mednarodne konference Evropski staroselci, Jutro, Ljubljana **2006**, 118-144.
11. V. Vodopivec, *Katalog venetskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 80-175.
12. V. Vodopivec, *Slovar venetskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 176-204.
13. V. Vodopivec, *Atestinske tablice verski in jezikovni pomniki naših prednikov*, Zbornik prve mednarodne konference, Veneti v etnogenezi srednjeevropskega prebivalstva, Jutro, Ljubljana **2001**, 167-181.
14. J. Lorber, *Janezov veliki evangelij*, 7. knjiga, Založba Aura, Ljubljana **2011**, 43-49.
15. V. Vodopivec, *Statistična primerjava črk in besed*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 16-30.
16. V. Vodopivec, *Zbir retijskih napisov, delitev, prevod in slovar*, Zbornik šeste mednarodne konference, Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2008**, 118-136.
17. V. Vodopivec, *Katalog retijskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 224-270.
18. V. Vodopivec, *Besednjak retijskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 271-287.
19. V. Vodopivec, *Zbir starih frigijskih napisov, delitev, prevod in besednjak*, Zbornik sedme mednarodne konference Izbor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2010**, 31-57.
20. V. Vodopivec, *Katalog starih frigijskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 313-384.
21. V. Vodopivec, *Besednjak starofrigijskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 385-402.
22. V. Vodopivec, *Primerjava branj zlatih Pyrgijskih ploščic*, Zbornik posveta Praprebivalstvo na tleh srednje Evrope, Jutro, Ljubljana **2003**, 51-64.
23. G. Tomezzoli, M. Silvestri, *Linguistic computational analysis between Venetic, Latin and Slovenian languages*, Zbornik tretje mednarodne konference, Staroselci v Evropi, Jutro, Ljubljana **2005**, 77-85.
24. M. Silvestri, G. Tomezzoli, *Linguistic distances between Rhaetian, Venetic, Latin and Slovenian languages, Jezikovne razdalje med retijskim, venetskim, latinskim in slovenskim jezikom*, Zbornik pete mednarodne konference Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2007**, 184 - 190.
25. A. Perdih, G. Tomezzoli, V. Vodopivec, *Comparison of contemporary and ancient languages, Primerjava sedanjih in nekdanjih jezikov*, Zbornik šeste mednarodne konference Izbor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2008**, 40-87.
26. Julien Cezar, *Les actions de l'Empereur ou de la royauté*, 17, Les Belles lettres. I, Paris **1932**, 143; Glej: I Tomažič, *Slovenske korenine*, I Tomažič, Ljubljana **2003**, 23.
27. M. Alinei, *The paleolithic continuity theory on indo-evropean origins, an introduction*, continuitas.com, Alessandro Peroni, www.continuitas.com/intro.html.
28. M. Alinei, *Origini delle lingue d'Europa*, Il Mulino, Ed., Vol 1, Bologna **1996**, Vol 2, Bologna **2000**.
29. J. Škulj, *Etruscans, Veneti and Slovenians – a genetic perspective*, Zbornik tretje mednarodne konference, Staroselci v Evropi, Jutro, Ljubljana **2005**, 20-30.
30. J. Kollar, *Staroitalija slavjanska, Objevy a dukazy živlu Slavskih, Mesapia*, Cisarske kralovske dvorske a statni tiskarne, Viden **1853**, 785-815.
31. P. J. Šafařík, *Slovanské starožitnosti*, Praga **1837**.
32. R. Petrič, *Venetska teorija in izvor Slovenov*, Zbornik pete mednarodne konference Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2007**, 65-85.

33. G. B. Pellegrini, A. L. Prosdocimi, *La lingua Venetica*, Instituto di glottologia dell universita di Padova, Circolo linguistico Fiorentino, Padova **1967**, 2. del, 261-280.
34. M. Lejeune, *Manuel de la langue Vénète*, Indogermanische bibliothek, Carl Winter, Universitätsverlag, Heidelberg **1974**, 316-341.
35. S. Schumacher, *Die Rätischen Inschriften*, Geschichte und heutiger Stand der Forschung, 2. erweiterte Auflage, Archaeolingua, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 121, Innsbruck **2004**.
36. C. Brixhe, M. Lejeune, *Corpus des Inscriptions Paléo-Phrygiennes Éditions Recherche sur les Civilisations*, Paris **1984**, 283-289.
37. H. Krahe, *Die Sprache der Illirier*, Zweiter Teil, C. de Simone, *Die messaischen Inschriften und ihre Chronologie*, J. Unterman, *Die messapischen Personnamen*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden **1964**.
38. V. Vodopivec, *Stopnja narečnosti venetskih, retijskih in starofrigijskih napisov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana **2010**, 31-46.
39. M. Ventris, J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, 1956, Second edition Cambridge **1974**.
40. M. Ventris, *Work notes on Minoan language research and other unedited papers*, Edizioni dell'Ateneo, Roma **1988**.
41. P. Serafimov, G. Tomezzoli, *Evidence for the Early Slavic Presence on the Island of Crete During the Minoan Period, New Reading of the Linear A Script on the Golden Ring from Mavro Spelio*, Proceeding of the First International Congress, Pre-Cyrillic Slavic Writing and Pre-Christian Slavic Culture, St. Petersburg **2008**, 321-330.
42. P. Serafimov, A. Perdih, *Translation of the Linear A Tablet HT 13 from Crete*, Zbornik sedme mednarodne konference Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2010**, 58-73.
43. A. Perdih, V. Vodopivec, *Posebni znaki v starofrigijskih napisih*, Zbornik osme mednarodne konference, Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2010**, 139-152.
44. *Klinopis*, Wikipedia, <http://sl.wikipedia.org/wiki/Klinopis>.
45. *Hamurabijev zakonik*, zbirka.si, <http://www.zbirka.si/hamurabijev-zakonik/>.
46. *Klinopis*, <http://www.delo.si/clanek/o236542>.
47. R. Pešić, *I accuse the silence*, Denial plot how to help Europe, Lectures and notes 1982 – 1992, Pešić i sinovi, Beograd **2001**, 23-24.
48. J. F. Champollion, *Précis du système hiéroglyphique des anciens Égyptiens*, Paris **1824**.
49. T. Boshevski, A. Tentov, *Tracing the script and the language of the ancient Macedonians*, Zbornik pete mednarodne konference, Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2007**, 43-64.
50. V. Vodopivec, *Staroegiptovski napis v venetski pisavi*, Starejša slovenska etnogeneza, Jutro, Ljubljana **2010**, 379-381.

Povzetek

Razbiranje starih napisov je pregledno razdeljeno na bistvena področja pomembna za njihovo razumevanje. Izpuščeni so opisi posameznih analiz pogostosti, ki so nujne za obravavo starih napisov, so pa dovolj dobro opredeljene v ustrezni literaturi. Podani so osnovni pogoji za razbiranje pri različnih pisavah in različnih značilnostih obravnavanih starih napisov. To so predvsem različne analize pogostosti in ustrezna izbira jezika razumevanja, ki mora upoštevati znane, zlasti zgodovinske in jezikovne značilnosti obravnavanih napisov. Pri znanih znakih je dovolj znanje jezika razumevanja v njegovih narečjih in besedna analiza, pri neznanih znakih pa so nujne oporne točke kot so zemljepisna imena, imena znanih dinastij, imena znanih kraljev itd.